

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Семків Н.Д.

учитель,

Богородчанська ЗОШ I-III ступенів № 1

Івано-Франківської області

ГОЛОСІННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Одним із напрямів сучасного літературознавства, що дає можливість вийти за межі окремого національного письменства, є компаративістика – «порівняльне вивчення фольклору, національних літератур, процесів їх ... взаємо-впливів на основі порівняльно-історичного підходу (методу)» [1, с. 369].

Предметом нашої уваги є голосіння – чи не найдавніший фольклорний жанр. Інтерес до названої теми не є випадковим, адже голосіння, як глибоко оригінальне і самобутнє явище, ілюструють високий рівень народнопоетичного мислення на побутовому рівні та є унікальним матеріалом для з'ясування першооснови національної самобутності українців. Вони й до сьогодні є одним із найдавніших носіїв емоційно-естетичної інформації. Разом з тим, звичай голосити за померлими відомий практично в усіх народів. В описах культури найдавніших цивілізацій є згадки про голосільниць. Як складники культової дії, вони належать до архаїчних пластів фольклору. Таким чином, маємо змогу наочно прослідкувати тисячолітню народнопоетичну традицію і проаналізувати приклади її трансформації у творах окремих авторів.

І. Свенціцький доводить, що голосіння – це продукт психологічного стану: «Безперечно, що елементи прояву сердечного почуття болю з приводу смерти чи то дитини у матері, чи то смерти близької людої людини з подружної пари, чи родича-опікуна малолітніх дітей будуть так само давні, як початкові засновки самого родинного життя» [2]. Фольклорист вважає, що саме горе за втраченою особою спричинилося до виникнення голосінь. Їх тексти укладалися відповідно до конкретних життєвих обставин і виконувалися не лише у випадку смерті. Питаннями класифікації голосінь займалися М. Грушевський [3, с. 150-151], уже цитований І. Свенціцький [2].

Застосувавши елементи компаративного аналізу, робимо висновок, що у змісті голосінь поєднуються як прадавні язичницькі елементи (залучення сил природи, визнання зв'язку між світом живих та світом мертвих), так і християнські складові; виразно прослідковується зв'язок з іншими родинними (весілля) та календарними (Різдво, Великдень) обрядами.

Сучасне літературознавство класифікує голосіння за тематичним принципом, виділяючи обрядові (похоронні, поминальні, весільні, рекрутські, емігрантські) й оказіональні (побутові) [4]. Дослідниця І. Коваль-Фучило

[5, с. 37-38] до типової класифікації додає ще пародійні та сороміцькі голосіння, підкреслюючи метафоричність їх змісту. Цікавою видається класифікація голосінь, запропонована сучасним музикознавцем Н. Скворцовою [6].

Проаналізувавши існуючі на сьогодні варіанти класифікації голосінь, ми систематизували критерії (Таблиця 1) та запропонували власну версію характеристики змістових особливостей текстів голосінь (Таблиця 2).

Таблиця 1

Критерії класифікації голосінь

За тематикою	похоронні, святочні, соціально-побутові, оказіональні
За часом виконання	у певні моменти похорону / під час поминальних свят
За особливостями виконання	сольні / колективні, жіночі / чоловічі
За ступенем родинних зв'язків	матері за сином чи дочкою, дружини за чоловіком і т. д.

Розроблено автором

Таблиця 2

Змістові особливості класифікації голосінь

Первинний пласт				
Похоронні голосіння				
Еволюція				
Святочні (поминальні): дохристиянські/християнські	Обрядові (весільні)	Соціально-побутові: рекрутські (солдатські, жовнірські), емігрантські, тюремні (каторжанські)	Оказіональні (з приводу хворіб, стихійних лих і т. д.)	Пародійні

Розроблено автором

Одним із найцікавіших у цій царині вважаємо текст не виголошеного над домовиною Т. Шевченка «Голосіння українок», автором якої була Ганна Барвінок (опубліковано в №3 часопису «Основа» за 1861 рік) [7, с. 42 – 43].

Застосувавши елементи компаративістики, ми переконалися, що аналізований текст створений за канонами народного голосіння (Таблиця 3).

Таблиця 3

Результати компаративного аналізу

Народні голосіння*	Критерії	Голосіння Г. Барвінок**
Душа, рід, двір, сльози, зозуля, соловей, дорога	Лексеми- архетипи	Душа, сльози, сирітки, зозуля, соловей, рушник, садок
Мій татусю! Мій таточку!	Звертання	Наш батьку рідний! Наше сонце!
Лебедочку, соловеечку, соколе	Звертання- паралелізм и	Орле, голубе, голубоньку
Відкіля вас виглядять? Відкіля вас дождать?	Риторичні питання	Відкіля тебе виглядати? Відкіля тебе визирати? Хто догляне..? Хто привітає..? Хто промовить..?
Встаньте-підведіться	Повтори	Задумався-загадався
Висока могила, глибока долина, свята неділенька	Епітети (у т. ч. постійні)	Тяжка дума; тепле, щире, тихе слово; свята душа; весілля смутне та невеселе
Голову положив, серце одірвалося	Метафори	Дума обняла, душа оповідала, річ корила

*Джерело: *Обрядові пісні Слобожанщини / Упорядник Дубравін В. В. [Електронний ресурс]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 446 с. – Режим доступу: <http://nashe.com.ua/song/16140>*

**Джерело: *Тарахан-Берега З. П. Святина: Науково-документальний літопис Тарасової гори. – К.: Родовід, 1998. – С. 42–43.*

Традиційні обряди й голосіння зображені у творчості українських класиків Тараса Шевченка («Тризна»), Івана Котляревського («Енеїда»), Григорія Квітки-Основ'яненка («Маруся»), Марка Вовчка («Горпина»), Михайла Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Івана Нечуя-Левицького («Микола Джеря», «Лесі Українки («Жалібний марш»), Миколи Гоголя («Страшна помста»), Івана Франка («Зів'яле листя»), Архипа Тесленка («Немає матусі»), Юрія Федьковича «Похорон», Василя Стефаника («Виводили з села», «Стратився», «Камінний хрест»), Олександра Кониського («Порвані струни»), Павла Тичини («На могилі Шевченка»), Петра Карманського («Ой люлі, смутку»), Миколи Вороного («На Тарасовій панахиді», «Пам'яті І. Франка», «На батьковій могилі», «Лемент», «Requiem»), Юрія Яновського (новела «Шаланда в морі» з роману «Вершники»), Валер'яна Поліщука «Понесли його в домовину», Тодося Осьмачки («На Ігоревому полі», «Труни в гаях»), Василя Стуса («У порожній кімнаті...») тощо, що засвідчує потужний вплив архаїчного фольклорного жанру на розвиток літератури.

На нашу думку, компаративний огляд голосінь був би неповним, якщо не згадати щемливо-трагічної лемківської (за іншими даними – закарпатської)

пісні «Пливе кача по Тисині...», котра є яскравим прикладом сучасної трансформації жанру і нині сприймається як реквієм за загиблими учасниками Революції гідності та учасниками АТО.

Переконаємося, що тексти голосінь – неповторна сув'язь фоностилістичних, лексичних та синтаксичних художніх засобів та прийомів, котрі є не просто природними, спонтанними формами вираження емоцій, але і втіленням певного стереотипу поведінки, що цілком логічно стає предметом зображення у творах української літератури.

Список використаних джерел:

1. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВІД «Академія», 1997. – 752 с.
2. Шутак О. Дослідження українських похоронних голосінь у науковій спадщині Іларіона Свенціцького / Інститут культурної антропології. Вип. 11. Фольклористичні зошити – 2008. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18148/08-Shtak.pdf?sequence=1>
3. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1 / Упоряд. В. В. Яременко: Авт. передм. П. П. Кононенко: Приміт. Л. Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»).
4. Мишанич С. В. Фольклористичні та літературознавчі праці: Том 1. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Режим доступу: http://litmisto.org.ua/?pade_id=32].
5. Коваль-Фучило І. Українські голосіння: антропологія традиції, поетика тексту. – К., 2014. – 360 с.
6. Скворцова Н. Українське голосіння: до проблеми жанрової класифікації (на прикладі етнографічних плачів і творів українських композиторів). – Режим доступу: <http://glierinstitute.org/ukr/digests/043/3.pdf>.
7. Тарахан-Берега З. П. Святиня: Науково-документальний літопис Тарасової гори. – К.: Родовід, 1998. – 544 с.

Стрельбіцька О.О.

*кандидат філологічних наук, викладач,
Луцький педагогічний коледж*

ТРИНДИЧКИ ЯК ЖАНРОВИЙ РІЗНОВИД УКРАЇНСЬКИХ ТАНЕЧНИХ МОНОСТРОФ

Жанрове багатство української танечної пісенності в національній традиції представлене коломийками, козачками, гопачками, частівками, шумками, краков'яками в найрізноманітніших територіальних і часових варіантах та назвах. Окрім зазначених різновидів танечних пісень, які зазвичай приспівуються до однойменних танців, існують також короткі пісеньки з пританцівками, або ж, як їх називають, триндички. Це – невеличкі жартівливі приспівки, які складаються з одного-двох куплетів і звучать у родинному чи дружньому гостинному колі. Співають їх переважно жінки під час виконання побутових танців – метелиці, гопачка, козачка, польки тощо.